

скифської знати в Великому Рижановському кургані має велике значення для вивчення різних аспектів скифської історії. Уже зараз очевидно, що центральна могила (як, ймовірно, і весь курган) належить до кола найбільш пізніх погребальних пам'яток скифської еліти. Попередньо її можна датувати або кінцем IV, або початком III в. до н.е. (дата, звичайно, буде уточнюватися). Розташування вказаного пам'ятника в південних межах української Правобережної Лесостепі цілком недвозначно вказує на те, що ці степові райони в пізній період скифської історії входили до складу Великої північночорноморської Скифії. Що ж стосується соціального статусу знатного скифа, похованого в центральній могилі Великого Рижановського кургану, то можна передбачити, що це - правитель (номарх) однієї з периферійних областей (номів) Скифії, в даному випадку - території міжуроччя Гнилого і Горного Тикича.

О.В.ФІЛЮК

Інститут культури

Р.М. ОСАДЧИЙ

Трипільський археологічний музей

РЕЧОВИЙ СКАРБ З СПЕЦІАЛІЗОВАНОГО ВИРОБНИЧОГО ЦЕНТРУ "КОЛОНЩИНА - II"

Влітку 1989 р. експедицією Київського обласного управління культури було розпочато охоронні дослідження спеціалізованого виробничого центру в ур. Пустоха біля с. Колонщина Макарівського р-ну Київської області.

Роботи проводились під загальним керівництвом завідуючого відділом охорони пам'яток археології Київської області - Серова О.В. Під час розкопок в заповненні житла-майстерні № 1 було виявлено скарб виробів з кричного заліза (Серов, філіал, 1989 р. с.73-74). Мета цієї роботи полягає у попередньому ознайомленні з складом скарбу та введенні до широкого наукового обігу.

Житло-майстерня № 1 - однокамерна будівля, розміром

3,2х3,4 м. Вона була заглиблена на 1 м від рівня сучасної поверхні. Споруда орієнтована кутами за сторонами світу. Впритул до західного кута житла розташована кубоподібна піч. За технологією виготовлення опалювальна споруда глиняно-кам'яна, в "тіло" печі було вмуровано 8 уламків пірофіліту, які є залишками двох жорен. Інтер'єр житла доповнювала материкова лежанка вздовж всієї довжини південно-східної стінки котловану. Залізні вироби були виявлені в заповненні житла-майстерні біля південного кута котловану, на глибині 0,1 - 0,4 м від рівня фіксації плями об'єкту. Компактне розташування предметів свідчить про закритий характер комплексу.

1. Вістря стріл. Типологічно вони поділяються на два типи. Перший тип репрезентують два черешкові листоподібні вістря до стріл. Загальна довжина - 100 мм, довжина леза дорівнює 65 мм. В перетині лезо овальної форми, з найбільшим розширенням 17 мм та довжиною 3 мм ближче до середини довжини леза. Перехід леза до черешка плавний, без певного поріжка. За формою черешок конусо-подібний, довжиною 35 мм, в перетині округлий, діаметром 6 мм біля леза та 2-3 мм на кінці. Інший тип представлений двома бронебійними вістряма. Цей тип характеризується шилоподібною формою, загальною довжиною 90 мм та, відповідно, 100 мм. Вістря виготовлені з залізного прута, з тією різницею, що вістря в перетині підквадратні, а черешки округлі. Чотиригранні леза вістрів прямі, спущені на кінці. Довжина лез цього типу 55 мм та 60 мм, в перетині розміром 5 х 5 мм та 6 х 7 мм. Як і у листоподібних вістрів поріжок відсутній. Перехід від леза до черешка плавний, за формою прямий, спущений на кінці. Загальна довжина 35 мм та 40 мм, в перетині 4-5 мм та 6-6 мм.

2. Колекція ножів складається з двох екземплярів: перший - черешковий ланцетоподібний загальною довжиною 103 мм. Лезо заокруглене, довжиною 36 мм, найбільша ширина у середній частині становить 11 мм, довжина спинки 2-3 мм. Черешок прямокутної форми, довжиною 67 мм закінчується невеликою п'ятою. В перетині черешок прямокутний - 2 х 5 мм. Другий - черешковий з горбатою спинкою. Загальна довжина становить 123 мм. Кінчик леза відсутній, проте можна відновити довжину - 65 мм. Лезо має сліди спрацьованості. Ширина його у середній частині становить

11 мм, товщина спинки - 3-4 мм. Перехід від леза та спинки до черешка плавний. Черешок клиноподібної форми довжиною 58 мм. В перетині він прямокутний, розміром у середній частині 4 x 3 мм.

3. Токарний різець. Інструмент виготовлений із залізного прута, робоча частина якого оформлена на зразок заокругленої язикоподібної пластини з двобічним лезом, за профілем дзьобоподібної форми. На протилежному кінці інструмента - загострений черешок для закріплення у масивне руків'я. За наведеним описом розглянемо конструкцію різця докладніше. Загальна довжина (L1) - 215 мм. Довжина черешка (L) - 53 мм, в перетині підпрямокутний, розміром 4 x 6 мм. Довжина спинки від черешка до робочої частини (L3) - 130 мм, в перетині округла діаметром 6-8 мм. Максимальна ширина двобічного леза (B) - 15 мм, товщина - 1-4 мм. Висота заокругленого леза (K) - 20 мм. Радіус заокруглення (R) - 10-12 мм.

4. Цвяхи-пробійники репрезентовані чотирма екземплярами. Вони клиноподібної форми, довжиною 86-98 мм, підквадратні в перетині, розміром 5-6 x 5-6 мм. Шляпки розплющені, розміром 9-12 x 15-18 мм.

5. Вироби рогоподібної форми (квівці-пробійники) представлені двома екземплярами. Загальна довжина кожного з них 63 мм. Вироблені з підквадратного штабу розміром 4 x 5 мм. Робоча частина інструменту в перетині округла діаметром 3 - 4 мм.

6. У складі скарбу було 2 кільця та фрагменти шайбоподібного виробу. Кільця виготовлені з округлого дроту діаметром 3 - 5 мм. Кінці дроту зведені. Діаметр кілець 45 мм та 56 - 64 мм. Шайба виготовлена з прямокутного штабу розміром 2 x 4 -6 мм, діаметром близько 45 мм.

7. Цікавою знахідкою є великий відкидний ключ з кільцем. Ключ виготовлений із залізного прута, язичок відігнутий на 90 градусів відносно спинки, яку завершує кільце. Отже, залізне кільце в перетині округлої форми, діаметром 6-7 мм, кінці зведені, зовнішній діаметр кільця 50 мм. Основа ключа довжиною 170 мм, в перетині округла й має діаметр 6 - 9 мм. Язичок довжиною 75 мм, в перетині підпрямокутний розміром 6x4 мм. Язичок закінчується п'яткою розміром 4 x 4 мм та висотою 3 мм.

Наведений опис свідчить про неоднорідність за

складом речового скарбу. Отже усі речі можна умовно поділити на нерівноцінні групи.

Першу - найчисленнішу групу складають знаряддя праці - 12 екземплярів. Знайдений нами токарний різець типовий для пам'яток X-XIV ст. На сьогодні подібних виробів відомо понад 110 екземплярів, найбільша кількість яких (35 екз.) походить з Новгороду (Колчин, 1959, с.39-48). Цвяхи та всілякі вістряподібні вироби зустрічаються досить часто при дослідженнях пам'яток Київської Русі, проте до цього часу не знайшли відповідного висвітлення в археологічній літературі. Тому не дивно, що ці предмети - інструменти по обробці кольорових та чорних металів, косторізного та деревообробного ремесла, найчастіше інтерпретуються як цвяхи - столярні костилі або взагалі "предмети невизначеної належності". В цьому випадку індифікаційними ознаками може слугувати форма виробу, ступінь спрацьованості шляпки, зміна робочої поверхні в округлу в перетині, де спинка лишається підквадратною, тощо. Деякою мірою подібне твердження стосується кілець та шайб. Безперечно подібні вироби були у складі реманента металообробної майстерні. Ножі характерної для часів Київської Русі схеми впевнено доводять, що вони використовувались поза побутового вжитку.

Л.В.ВАКУЛЕНКО

Інститут археології НАНУ

ДО ПИТАННЯ ПРО ДЖЕРЕЛА ГОНЧАРНОГО ВИРОБНИЦТВА У ВАРВАРСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ СХІДНОЇ ЄВРОПИ

Поява гончарського круга та двоярусних горнів, що завжди виступають у комплексі, а отже виробництво кружального посуду, є одним з найвидатніших явищ, яке знаменує глибокі суспільні та культурні зміни, що відбулися у варварському середовищі на теренах Східної та Центральної Європи в пізньоримський час.

Виготовлений на гончарському крузі швидкого обертання і випалений в спеціальних горнах, цей високоякісний